

ЦРКВЕНЕ СТУДИЈЕ

16/2

ЦЕНТАР ЗА ЦРКВЕНЕ СТУДИЈЕ

ИИШ, 2019

Атанасије Атанасијадис

Богословски факултет, Солун – Грчка

e-mail: thanosatha@theo.auth.gr

ПАТРИЈАРХ ПАВЛЕ (СТОЈЧЕВИЋ, 1914-2009). ПАТРИЈАРХ ИЗМИРЕЊА.

***Апстракт:** Једна од симболичних личности која је стварала смисао својим јавним изјавама и моралним држањем, по питању спорова из 90-тих година током подела Југославије, био је патријарх српски Павле (Стојчевић, 1914-2009). Од првог тренутка оружаног сукоба тражио је помирење и мир као решење националних спорова зараћених страна. Такође је тежио пацификацији унутар Српске Цркве обновљајући односе "расколничке цркве" у дијаспори у Митрополији америчкој са "мајком Српском црквом".*

***Кључне речи:** Патријарх Павле, Српска црква, грађански рат у Југославији, Слободна српска црква у Америци.*

Једна од личности која је без сумње истакла хришћански етос и углед Српске Цркве на ширем европском простору крајем 20. века је патријарх Павле Стојчевић (1914-2009)¹. Реч је о поглавару Српске Цркве који се у српском друштву истакао својим ставовима нарочито за време грађанског рата у Југославији 1991-1995, и на делу промовисао јеванђелски идеал мира.

Свакако да није могуће, у оквиру једног чланка, у потпуности анализирати личност и дело једног таквог црквеног поглавара. Стога ћемо обратити нарочиту пажњу на два временска периода током којих је патријарх Павле, као просветљени јерарх, показао своје црквено и хумано лице, откривајући дубоку црквену мудрост и духовност. Први период се односи на став Српске цркве за време грађанског рата у Југославији (1991-1995), а други је у вези са укидањем шизме у окриљу Српске патријаршије у Сједињеним Америчким Државама.

1. Став Патријарха током грађанског рата у Југославији 1991-1995.

Свесна потрага патријарха Павла за проналажењем мировног решења током прве фазе националистичких тензија у Југославији 1991. године може се јасно уочити у беседи у којој је, покушавајући да умири духове и да другачији карактер подривајућим политичким разликама, поручио из Сремских Карловаца следеће: *Стога као људи који верују у Бога мира и љубави, а и у високо назначење и јединствену вредност човека као боголиког бића, апелујемо на савест свих да не допусте да тело и крв победе душу и*

¹ Биографија и дело патријарха Павла нису обимни. Наводимо неке од извора: Миљковић 2013; Радић 2005; Арсенијевић 20162; Србуљ 20142; Радосављевић 20102; Рандељ 2014; Павле 2009; Јањић 20162; Јањић 2014.

срце, разум и људско достојанство...мир, ненасиље и толеранцију, као минимум хришћанског, демократског и уопште човека достојног понашања, хоћемо и морамо препоручити као једини могући пут у будућност². Никада Патријарх није покушао да означи цео један народ одговорним за ратне страхоте. На све могуће начине је избегавао лаицизам и демагогију, чак и у време када су друге црквене вође, опијене сопственом популарношћу, попуштале пред искушењима. Зато је увек слао поруке које су нудиле перспективу суживота и субивствовања ових народа.

Мировни узор за патријарха Павла био је оснивач Српске православне цркве, Свети Сава, коме се молио да посредује и утеши српски народ: *...Њега, миротворца и оца нашег духовног, молим да пренесе наше молитве које свакодневно упућујемо Богу, пред којим он стоји. Господе, тако је много непријатеља који војују против нас и говоре: "Нема им помоћи ни од Бога ни од људи". Господе, Ти нам пружи руку своју да останемо народ Твој и по вери и по делима. Ако мора бити да страдамо, нека то буде на путу правде Твоје и истине Твоје. Не допусти да буде због неправде наше или мржње ма према коме. Боже, спаситељу свих људи, молим Ти се и за непријатеље, да их Ти, човекољупче, одвратиш од насиља над православним народом нашим. Да нам не руше свете храмове и гробове, децу не убијају и народ не прогоне, него да се и они обратe на пут покајања, правде и спасења. Господе мира, правде и љубави, погледај на нас грешне и даруј нам мир, правду и љубав и међу собом и према свим људима. То нам је увек потребно, а сада најпотребније. То молимо Тебе, Господе, преко Светог Саве, Твога и нашега...*³.

Сакупљајући материјал из његових јавних и црквених говора дошли смо до увида у његово чврсто уверење, које је карактерисало сваку његову мисао и дело: значај мира као јеванђелског и свељудског добра. Био је непоколебљив заштитник мира⁴. У време националистичких испада, почетком деведесетих година прошлог века, нелицемерно је откривао истину свом народу без околишања и са јасним циљем. *Престанак оружаних сукоба још није крај рата. Прави мир почиње тек са престајањем мржње, кад и они који себе сматрају победницима, и они који се осећају победницима, увиде да су на губитку сви, свеједно ко мање ко више. Јер, поражен је човек било на којој страни да се налазио. Тај пораз нас води покајању пред Богом, а не погружености и отуђењу што нисмо заслужили његову милост...*⁵. Указивао је на неопходност мира као јединог пута ка суживоту народа бивше Југославије. Ово његово убеђење се свакако супротстављало свакој идеји политичког, националног и других облика насиља.

У манастиру Моштаница⁶, у покушају да превазиђе препреке екстремних националистичких кругова и историјских безизлаза прошлости, који су неговани као равнотежа између нацистичког режима НДХ и прогона које је претрпело српско

2 Андрејевић 2010, 17-18.

3 Павле, 2009 с, 31. Ради се манифестацији коју је организовао Теолошки факултет у Београду у Центру „Сава“. О месту словенске агиолошке традиције и њсног утицаја на живот и дело патријарха Павла, уп. Павле 2010, 151-153 и 155-156; Вартоломеј 2016, 83-88; упор. и кратку белешку митрополита црногорског Амфилохија о личности Јерарха, Радовић 2009, 89-92; Τσέτσης 1998, 68-69. Αθανασιάδης 2016.

4 Патријарх Павле је врлину мира схватао као резултат живота у Христу, као израз јеванђељских заповести. Види: Атанасијадис 2005, 8-9; Јањић 2017, 248-250.

5 Павле 2009, 15. Упор. Τσέτσης 1998, 67-87.

6 Ради се о историјски значајном манастиру у Босни и Херцеговини, највероватније из 12. века, који се налази у подножју Козаре и покрај истоимене реке Моштанице.

становништво које је живело⁷ у Хрватској, говорио је следеће: *Низакога није и неће бити добро старим омразама и злу додавати нове ране и нове узроке мржње и братских крвопролића. Своје зло можемо сакрити једни од других и свет преварити пропагандом, али од Бога и правде Божје ништа се сакрити не може...*⁸. Ови ставови изражавају на један неприкосновен начин његову објективност и, уопште, његов став према великом проблему лицемерја са којим су се суочавале нација и Црква.

Вреди присетити се његове храбрости, током рата у Босни, када је говорио о братској крви Хрвата и Муслимана: *...Јер свака суза, свака рана, физичка или духовна, и свака кап људске крви, братска је суза, братска рана и братска кап крви...*⁹. И ту идеју је развио још више рекавши: *...Зло време које је било у току братоубилачког рата за време окупације и револуције треба заборавити а зло и опако семе посејано братомржњом искоренити из душе и срца једном за свагда. Само тако ће моћи поново да загрли брат брата и да процвета у нама братска љубав без које нам нема живота. Мржња, зло и деобе ником добра донети неће. Зато, вратимо се Богу и једни другима покајањем и братским праштањем*¹⁰. Овакав став несумњиво изражава превазилажење националног.

Иако је његов став био резервисан, али не и негативан, на иницијативу Свете столице, а у процесу проналажења мирног решења кризе, трагао је и налазио гласове који су изражавали заједничку хришћанску – западну и источну – традицију. Један такав глас у окриљу римокатоличке епископије у Загребу био је покојног епископа Шибеничког, Срећка Бадурине (1930-1996), који је забележио: *Mi smo Crkva Isusa Krista u hrvatskom narodu...Isusu Kristu nemate pravo stavljati zapreke...Isus Krist je spasitelj svih ljudi...Crkva nije osnovana i poslana u svijet da stvara ili razara države, nego da živi i sa svojim narodom i da nastoji i moli da bismo provodili miran i sređen život...da moli za one koje je narod izabrao da upravljaju poslovima od interesa za sve*¹¹.

У одговору на писмо реис-ул-улема Хаџи Јакуба Селимовског (1946-2013)¹², вође муслиманске заједнице у бившој Југославији, у вези са његовим протестовањем на прогоне које трпе верници муслиманске исповести, Патријарх српски је реаговао на следећи начин: *...природно је да се суочавате са стварима на свој начин, као и ја, као очински пастир, прихватам своје вернике са њиховим мукама и злоделима...а истина је*

7 Уп. и коментаре код Αθανασιάδης 2008, 69-74.

8 Патријарх Павле, АПЕЛ, “Са парастоса старим и новим јасенованким и славонским жртвама нацифашизма у Другом светском рату”, у Јевтић 1995, 405-407, где се налази и патријархов говор у целисти.

9 А.С.А.С.: “Саопштење поводом лажних оптужби против српског народа у Босни и Херцеговини”. 10.12.1992, 1. Види: Ракита 2009, 64; Атанасијадис 2005, 9;

10 А.С.А.С.: Саопштење за јавност, 27.5.1995; Кољевић 2008, 275; упор. Τσέτσος 1992, 7-17. Упор. излагање Αθανασιάδης 2016.

11 *Vjesnik Splitske Mitropolije* 3 (1994), 95 и Badurina 1999, 265 и 273. Уп. такође и писма председника комисије «Justitia et pax» у Blažević 1998, 20-22. Исто тако, о позицији Свете столице поводом догађања везаних за грађански рат у Југославији видети: Blažević 1995.

12 Јакуб еф. Селимовски је био на функцији као изабрани реис-ел-улема муслиманске заједнице у Сарајеву у периоду од 1991-1993. Био је писац серије циркуларних писама упућених муслиманском становништву у намученој Босни, као и чланака у вези са присуством ислама у бившој Југославији. Током рата је учествовао као представник муслиманске заједнице у међуцрквеним комисијама. О његовим активностима у вези са догађајима током рата, види: Αθανασιάδης 2008, 305-326.

да верници пате без обзира на то којој вери припадају... треба, међутим, наћи начина да саслушамо једни друге¹³.

У другој ситуацији као саосећајни поглавар је пружио наду и охрабрење својој пастви говорећи: *Молимо се за мир у нашим срцима и праведни мир међу зараћеним народима. Молимо и све вас, прогнана наша браћо, од малога до великога, да не клонете духом, не малакшите и не предајете се очајању. Нису ово први збегови и прогнанства српског народа, није ово први пут да он бежи из дома ропскога као древни Израел из Египта. Но, жив је Господ Бог, и жива ће бити душа. Давно је речено: Правда је Божија спора али достижна...*¹⁴.

Доводио је у везу страдања српског народа са онима из времена патријарха Арсенија Чарнојевића (1633-1706), позивајући свој народ да покаже храброст и стрпљење, да демонстрира врлину праштања и покаже суздржаност према својим прогонитељима, позивајући се на заповест Господњу: *... Све, дакле, што хоћете да чине вама људи, тако чините и ви њима...* (Матеј 7,12). На овом месту можемо да похвалимо духовну снагу којима је располагао српски јерарх, који је, стављајући по страни људски и емотивни бол, саветовао своју паству „волите непријатеље своје“¹⁵. У истом тренутку Српска црква је бројала губитке многих својих историјских области.

Грејам Дојл, пастор Англиканске цркве, али и други представници Евангелистичке цркве, негодовали су због „провокативног става“ Српске православне цркве, како су га окарактерисали, јер је „у цркву примала ратне злочинце“¹⁶ или је разговарала са политичким факторима о којима је Запад имао другачије мишљење. О субјективном посматрању ствари патријарх је, обраћајући се Дојлу, упутио следеће питање: *Не знам зашто вас, браћо у Христу, моји сусрети са људима осумњиченим за ратне злочине “дубоко иритирају”. Зашто на те сусрете гледате очима политике? Зашто треба сматрати да ти сусрети морално или, можда, пропагандно стоје у служби споменутих људи, њихових циљева или њихове користи? Зашто треба веровати да такви сусрети противрече мојим изјавама у прилог мира? Зар је за нас, људе који верују у Јеванђеље, политика све и сва? Зашто душу човекову не сагледати дубље, у светлу речи Христових? А Он говори и на ову нашу тему: “Не треба лекар здравима него болеснима”; и још: “Нисам дошао да зovem праведнике но грешнике на покајање”¹⁷.... и ево шта им ја кажем током наших приватних сусрета: сваки човек је слободно биће, али слобода је оптерећена одговорностима, одговорностима према Богу и људима. Уосталом, пре него што дођемо до завршетка рата, како можемо некога оптужити да је ратни злочинац?*¹⁸

13 А.С.А.С., 1335/9.7.1992.

14 А.С.А.С., “Порука Светог Архијерејског Сабора”, 18.8.1995, 1.

15 А.С.А.С., “Порука прогнанима из Српске Крајине”, бр.1891, 15.8.1995, 2; Види Јањић 2017, 248-250.

16 А.С.А.С., Патријарх Српски Павле, “Писмо упућено Пречасном Грејаму Дојлу, апокрисијару Архиепископа Кентерберијског”, 10.02.1994, 1-2, такође и А.С.А.С., Патријарх Српски Павле, “Писмо упућено Савезу Евангелистичких Цркава Швајцарске”, Господину Хајриху Рустерхолцу, 5.10.1994, 1; Види још: “German Leader accuses Serbian Church of Nationalism”, у *Ecumenical Press Service*, 4.08.1994.

17 Матеј 9, 12-13.

18 А.С.А.С., Патријарх Српски Павле, “Писмо упућено Савезу Евангелистичких Цркава”. 05.10.1994, 3; Са овим се нису сложиле све Протестантске цркве. Упор. “Il ne faut pas exclure l’Eglise serbe, déclarent des théologiens”, у *Ecumenical News International, Bulletin*, (2), 26.11.1994, 3. Упор. и коментаре код Αθανασιάδη 2008, 146. Новинарски кругови су здушно подржавали мишљење да је и религија подстакла ове грађанске ратове и разбуктавање национализма који су

Идеју о „Великој Србији“ патријарх никада није прихватио, и није се устручавао да то изјави 1993. године, критикујући „великосрпство“: *Уколико велика Србија може да се створи само по цену таквих жртава, никада нећу моћи да се сагласим са тим*¹⁹.

Али и због бомбардовања Србије које су спровеле снаге НАТО-а (1999) подигао је глас и испред Спомен храма на Светосавском платоу у Београду одслужио је молебан за спас и помирење српског народа. Патријарх је позвао све на покајање, праштање и помирење, да *...из ума и срца искорене сваку помисао на мржњу, освету и сукобе...и захвалио својој верној деци СПЦ што су показала толико потребну одговорност у овом тешком времену послушавши савете и апеле Светог Архијерејског Синода...*²⁰.

У спровођење мировног дела није мешао политику. Није покушао да манипулише, надгледа или дође на место политичког вођства. Јасну улогу Цркве према држави је више пута разјашњавао, нарочито после 1993. године. У том тренутку је Српска православна црква показала зрелост и дејствовала трезвено. Њен став је представљао препреку изопачењу васељенске хришћанске поруке и искључивости њене истинитости. У писму упућеном председнику Слободану Милошевићу и члановима парламента, саветујући суздржаност у исхитреним политичким реакцијама, записао је: *...Није нам циљ да будемо изнад осталих, да разматрамо сва питања из политичког живота и владамо земљом... јер, иако живимо на овом свету, наша истинска отаџбина се налази на небесима*²¹.

2. Раскол у Сједињеним Америчким Државама

Једна од тешких тема која је од самог ступања на дужност заокупирала пажњу патријарха Павла била је она која се тичала отцепљења једног дела хришћанске заједнице Српске православне цркве у Америци²². Ради се о „Српској слободној цркви у Америци“²³. Реч је о цркви у српској дијаспори са значајним бројем верника који су

довели до поделе. Међутим, сам патријарх српски је у више наврата осудио етнофилетизам, у покушају да промовише хришћански идеал. Упор. Patriarch Pavle's Umbrella, Bosniais Far Away, (Bosnian Institute), у Ђорђевић 2010, 227-230 и 237-241.

19 “Црква против Милошевића”, *Новости*, децембар 1994, 3. Уп. и супротне ставове који су приказивали Српску Православну Цркву као уско повезану са визијом „великосрпства“: Tomanić 2001, 96-100; Radić 1996, 267-305.

20 “Молебан за спас и помирење српског народа”, *Православље* (1025), нав. дело, 41. „Изјава Његове Светости Патријарха Српског Павла”, *Православље*, 769-770 (1999), 5; Такође и *Православље*, 01. 10 1995, 1.

21 „НИН”, бр. 2610, 04.01.2001, 17. Патријарх је у више наврата покушавао својим ауторитетом да уједини српску политичку сцену. Види Јањић 2016, 201-202. С.П.Ц. разјашњавала: „недавни потпис Његове светости патријарха српског на договору представника Републике Србије, односно Југославије, и Републике Српске ни у ком случају не значи да он лично, или Црква уопште, стоје иза конкретних иницијатива потписника, или да прихватају као своје, све што читава група одговорних народних представника, или појединци у њој, буду прихватили и одлучивали, у ближој и даљој будућности...”, *Православље*, 15.12.1995, 2. Није мали број случајева ширења лажних вести које су приморале патријарха да јавно искаже негодовање због искривљеног преношења вести или о недовољном извештавању новинара. Упор. коментаре у интервјуу који је дао за часопис “НИН”, бр. 2610, 04.01.2001, 18.

22 За епархије Српске Цркве у расејању види: Пузовић 1996, 87-96; Сљепчевић, 1991, 334-401.

23 У вези са историјским путем оснивања и развоја ове црквене епархије, види: Сљепчевић 1991, 334-339; Спасовић 1997.

представљали стуб економске подршке деловању Српске цркве на америчком континенту и у Аустралији. За суочавање са овим дуготрајним проблемом, његово решавање и поновно успостављање односа са матичном Црквом заслужна је управо иницијатива коју је преузео патријарх Павле²⁴.

Из практичних разлога нећемо наводити детаље догађаја који су претходили преузимању иницијативе од стране патријарха Павла, будући да су већ проучени²⁵. Фокусираћемо се на дубљу симболику која је усвојена током решавања овог црквеног проблема. Овај раскол (1964) је имао за последицу поделу верника на две верске групације. На вернике који су се издвојили или „расколнике“, и вернике који су изразили приврженост Српској патријаршији и свештенству, такозване „федералне“. Припадници прве групације су сматрали да је јерархија Српске патријаршије деловала по диктату турског комунистичког режима из матице, који се карактерисао недостатком слободе. Следствено томе, одлуке Српске патријаршије не би требало да буду обавезујуће за епископе у расејању, а самим тим и за епископа Дионисија, који је напустио Српску Цркву²⁶. Са друге стране, „федерални“ верници су признавали историјско право Српске патријаршије у расејању и исказивали покорност одлукама српске јерархије. Овај раскол трајао је отприлике четири деценије и озбиљно је нарушио углед Српске патријаршије на међународном нивоу, али и поделио паству која се у духовном смислу нашла у веома тешком положају²⁷.

Патријарх Павле је од самог почетка изразио решеност да се брзо премосте разлике, за које је јасно истицао да су људског карактера, како би се довело у „ред“ црквено јединство²⁸. Патријарх је од почетка предлагао директно премошћавање различитости како би се поново успоставило канонско црквено јединство. Тиме је истакао и еклисиолошки карактер догматског учења Источне православне цркве, наглашујући улогу њеног народног карактера. *...Јер оне несугласице нису несавладиве, ако будемо верна деца једног Оца небеског и обострано уложимо напоре да будемо браћа међу собом или, тачније, да поново постанемо свесни истине, намерно или ненамерно потиснуте у заборав, да ми, упркос свему, у суштини јесмо браћа...*²⁹. Тако да је 15. фебруара 1992. године, након маратонских преговора који су довели до укидања санкција/забране од стране матичне Српске православне цркве, обављена

24 И сам васељенски патријарх је у погребном говору поменуо напоре које је Павле уложио да би умирио Цркву. Константан проблем у међуцрквеним односима је несумњиво представљало и отцепљење македонске цркве. Види: Вартоломеј 2016, 49.

25 Навешћемо кратко да је сукоб избио 1963. године, када се епископ амерички Дионисије (1898-1979) супротставио Српској патријаршији и напустио је, одводећи са собом део свештенства и пастве из окриља матичне Српске Православне Цркве. Тако је основао *Слободну српску православну цркву*. Види релевантну библиографију: Сљепчевић 1991, 349-381; Ђурић 2012, 595-645; Спасовић 1997; Живојиновић 1998, 131.

26 Одлуком Синода Српске Православне Цркве 1963. године формиране су три епархије у Америци и Канади. Средњезападноамеричка, Западноамеричка и Средњеисточноамеричка епархија. За епископа Средњезападноамеричке постављен је Дионисије (Миливојевић, 1898-1979) донедавно америчко-канадски. Види: Пузовић 1996, 94; Сљепчевић 1991, 369-370.

27 Овај сукоб је за последице имао поделу епархија, свађе свештеника у храмовима, одсуство комуникације међу суседима сународницима, распад породица услед фанатизма који је владао у породичним односима, одбијање усвојитеља да прихвате духовну везу са својом духовном децом, злоупотребу финансијских средстава у храмовима и сличне ситуације.

28 Увези са свим случајевима неприкладног понашања епископа Дионисија, види детаљан приказ у: Сљепчевић 1991, 371-377.

29 Павле 2009b, 24. Раније је епископском наредбом из 1984. године ова епископија самопроглашена митрополијом под називом Новограчаничка. Види: Пузовић 1996, 94.

архијерејска литургија³⁰ у Саборној цркви у Београду, уз учешће патријарха и митрополита Иринеја (Ковачевић, 1914 -1998) од стране Америчке митрополије, у знак, са једне стране, помирења и поновног успостављања односа двеју цркава, и, са друге стране, утемељења братске љубави између две црквене заједнице. Учешће двају јерарха са заједничким путиром у Светој Евхаристији избрисало је сваки траг супарништва и у Христу ујединило људске разлике. Патријарх је, предајући пастирско жезло двојици митрополита, Иринеју новограчаничком и Василију (Веиновић, 1928-1997) новозеландском и аустралијском истакао: *Данас је демон раздора побеђен и збило се ово најважније причешће из исте Свете чаше у Светој Евхаристији....видимо се, ако Бог да, у Небеској Србији, те да се не постидимо пред Богом и прецима својим*³¹.

За догађај који је поставио темеље поновног уједињења сматрамо сусрет виђених народних представника отцепљене цркве и митрополита у дијаспори новограчаничког Иринеја у манастиру Нова Грачаница³². Овај чин је означио нови почетак преговора који су за циљ имали проналажење решења у номоканонском оквиру Православног црквеног реда Српске патријаршије³³. Раније, као доказ часних намера, послато је из америчке митрополије писмо патријарху Павлу, путем народног члана Слободана Павловића, којим је Патријаршија позвана да се прихвати овог црквеног проблема. Ову прилику је „искористио“ патријарх што је довело до укидања шизме и поновног уједињења двеју цркава. Претходног дана је Свети синод изнео законска питања и она која се тичу састављања конкретних административних и других уредби које ће уредити начин укључења нових митрополија Америке и Канаде у постојећи Устав Српске православне цркве. По завршетку службе, патријарх је, пред свештенством и народом, предао у руке митрополиту Новограчаничком Иринеју „пастирско жезло“, изговарајући следеће речи: *Предајем Вам овај жезал, символ чувања вере и чувања наше браће у вери, као знак братске љубави, мира и јединства*³⁴. На овај начин је, према канонима Православне цркве, осигурана будућа органска и административна повезаност са Митрополијом на основу братске љубави и посвећености заједничкој светој апостолској и пастирској мисији. Текст су лично потписали патријарх Павле у име српске јерархије, митрополит централно-западне Америке Христофор (Ковачевић, 1928-2010) и митрополит Иринеј³⁵. Српска црква је наравно верификовала апостолски континуитет јерарха и свештенства Слободне српске

30 Ова литургија је названа „Литургија помирења“. Види: „Pomirenje raskola u SPC“; „Патријарх Павле окончава раскол СПЦ у Америци, Литургија помирења“, 1.

31 „Pomirenje raskola u SPC“, 2.

32 Упор. анализе у Спасовић 1997, 443 и даље, где се описују и посредовања других лица из народа у проналажењу решења. Из развоја догађаја види се да је клима која је била створена између двеју страна, углавном захваљујући иницијативи патријарха Германа (Ђорић, 1899-1991), била повољна да доведе до уједињења.

33 У сусрету који се десио у Чикагу, учествовали су Мајло Поповић, Слободан Павловић, Славко Стоковић, Града Марковић. Раније су их посетили политички функционери из Србије, Вук Драшковић, Војислав Шешел, Јован Рашковић и други, којима су изложени црквени проблеми који су заостравали односе са отаџбином. Упор. Lorušina 2016.

34 Србуљ 2014, 110.

35 Треба забележити да је тада новоизабрани патријарх Павле послао позив митрополиту Иринеју да посети Патријаршију у пролеће 1991. год. Упор. Спасовић 1997, 449-459. Процесије су приказане путем телевизијских канала у атмосфери одушевљења. Након завршетка церемоније, митрополити Америке су званично позвали патријарха Павла да посети њихове епархије, што се десило током наредним месеци. И, заиста, октобра исте године патријарх је отишао у прву „регуларну“ посету Америци.

цркве, и канонским је прогласила свете тајне и сваку свету радњу која је обављена током свих претходних година³⁶.

Председник Српског светског конгреса, Зоран Јовичић из Сиднеја, који је био упознат са посредовањем Патријаршије, изјавио је следеће: *За српску дијаспору Патријарх Павле је најзначајнија личност двадесетог века, јер је успео немогуће, да уклони најстрашнији раскол у Цркви и дијаспори и да поново уједини Српску православну цркву у дијаспори а тиме и дијаспору којој је СПЦ главни стуб. Он је то успео 1992. и зато што је и шестесетих година био једини епископ који је имао храбрости и мудрости да се успротиви поступцима Патријаршије СПЦ према Америчкој Митрополији СПЦ и Митрополиту Дионисију који су довели до стварања “расколничке” Новограчаничке митрополије. Српска дијаспора ће из поштовања и љубави према патријарху Павлу све учинити да се очува јединство СПЦ у целом свету јер је Његова светост успела да уједини српску дијаспору у њеним најтежим данима....то је давало вољу да дијаспора шаље још више својим страдалим браћи и сестрама у матици³⁷.*

Мудрост овог великог човека и његова снажна црквена мисао јасно се одсликавају у његовом говору у Саборној цркви у Београду, током укидања раскола 1992. године: *...И данас, и сутра и убудуће, што је било-било и прошло. Нека остане иза нас. Оставимо Богу и Његовој мудрости да оцени шта је било и плати свакоме по правди. А пред нашим духовним очима да нам је слога и јеванђелска љубав и да их у узајамном праштању чувамо као зеницу ока. Ономе пак, ко нас злурадо пита: Ко је овде остао победник, а ко побеђени, да знамо мирно и јасно, и себи и њему одговорити: Овде су се сусрела браћа, која су то била и остала, не победник и побеђени. Један је победник Свети Сава, онај који је мирио и измирио браћу, и који је у служби мира ишао непријатељима и доносио мир и њима и своје народу. И један је побеђени – демон раздора, неслоге и немира, који увек подбада брата против брата, Каина против Авеља. Никада и нико од нас на пут Каинов да не ступи и њим ни по коју цену да не иде...³⁸.*

Како би симболички демонстрирао превазилажење раскола, одржао је молитвени помен на гробу давно преминулог „расколничког“ епископа Дионисија³⁹ уз учешће свих свештеника који су се до тада услед шизме налазили изван оквира канонске Цркве⁴⁰.

36 Настали су многи проблеми међу верницима који су припадали једном или другом табору када је у питању обављање литургије, а отцепљена групација је проживљавајући ово неприродно стање, била одлучна у уједињењу са Српском патријаршијом. Види: Спасовић 1997, 449-461.

37 Саопштење Српског светског конгреса дијаспоре, *eNovosti.info*, www.mojenovosti.com, 12.10.2016.

38 “Патријарх Павле окончава раскол СПЦ у Америци, Литургија помирења”, 2.

39 Епископ Дионисије је у међувремену рашчињен (1964) одлуком Светог синода Српске јерархије и опет уврштен у ред световних људи. Види: „Зашто је рашчињен бивши епископ Дионисије Миливојевић?“, *Гласник*, 5(1964), стр. 159-165; Пузовић 1996, 94; Сљепчевич 1991, 378-381.

40 Упор. Лорушина 2016, 2. Током ове посете патријарх је потписао *Акт* о помирењу који је садржао практична административна питања америчких митрополија, као и номоканонско уређење преношења имовинских података новоукључених митрополија у Српску патријаршију.

Закључак

Патријарх Павле је, изражавајући своје лично интересовање за ове епархије Српске православне цркве, у неколико наврата посетио верни народ у Америци након поновног успостављања односа⁴¹. Његову љубав и благодатно-подвижнички живот српски народ је препознао и осведочио у српско-америчкој штампи назвавши га „светац који хода“⁴². Свест о величини његове личности у народу, како у матици, тако и у расејању, се непрестано оприсутњује и шири. Измиривши се најпре са Богом, Павле је постао оруђе измирења међу људима. Само истински Христов човек, попут Павла, био је у стању да зацели ране раскола СПЦ и да утаба пут помирења. Стога и не чуди што су сви верни Срби дијаспоре у Америци и Аустралији, и шизматици и федералци, у личности патријарха Павла осетили могућност и гарант измирења. Притом, његов живот и његове јавне изјаве, за време трајања грађанског рата, одјекнуле су и изван црквене порте и оставиле велики утисак на цео српски народ. Његово физичко присуство је одисало аутентичношћу, поштовањем, скромношћу, јер је изражавало јединствени византијско-словенски хришћански дух, док су његова дела увек била обавијена ауторитетом и богопоштовањем. Са правом се сматра аутентичним представником и симболом светосавске традиције.

Извори

Архив Светог архијерејског синода Српске православне цркве (А.С.А.С.)

Литература

Атанасијадис, Атанасије (2005): “Патријарх Павле и српска јерархија у развоју догађаја грађанског рата (1991-1995)”. у: *Хришћанска Мисао*, бр. 1-6, 8-9.

Αθανασιάδης, Αθανάσιος (2008): *Ο εμφύλιος πόλεμος στη Γιουγκοσλαβία (1990-1995), Πτυχές της θρησκευτικής και ιστορικής του διάστασης*, εκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη, [Грађански рат у Југославији (1990-1995), Верски и историјски аспекти], Солун.

Αθανασιάδης, Αθανάσιος (2016): „Μια σύγχρονη μορφή της κυριλλομεθοδιανής κληρονομιάς. Ο Πατριάρχης Σερβίας Παύλος Stojčević (1914-2009)”, *Διεθνές Διαπανεπιστημιακό Ελληνορωσικό Συνέδριο*, Ηράκλειο Κρήτης 5.11.2016, [Један савремени лик ћирилометодијевске традиције. Патријарх српски Павле Стојчевић (1914-2009), *Међународни међууниверзитетски грчко-руски конгрес*, Виша патријаршијска академија на Криту, Хераклион, 4-6 новембар 2016].

Андрејевић, Нађа уред. (2010): *Патријарх Павле - Косовска искушења*. Београд: Манастир Велика Ремета.

Арсенијевић, Матеј уред. (2016²): *Патријарх Павле - Човек пред лицем Божијим. Живот, Поуке, Беседе, Разговори, Анегдоте*. Цетиње: Светигора.

41 Рандељ 2014, 76. Своју љубав и пастирску посвећеност хришћанској заједници у иностранству патријарх Павле је лично показао током девет посета, сваки пут саветујући и нудећи начине да се превазиђу проблеми са којима се суочавао.

42 *Svetac koji hoda*, Види: Лорушина 2016, 2. Позитивно је прокоментарисана његова посета калифорнијској обали, где је узео два бела каменчића, ставио их у цеп и рекао присутнима да ће их однети браћи у Србију као успомену на посету.

- Badurina, Srećko (1999): *Glas za čovjeka*, (Propovijedi iz 1988-1996). Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Blažević, Velimir (1998): *Katolička crkva i rat u Bosni i Hercegovini*. Zagreb: Svjetlo riječi.
- Blažević, Velimir (1995): *Služenje miru. Ivan Pavao II. i Sveta Stolica za mir u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini (1990-1995)*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Вартоломеј, Васељенски Патријарх (2016): „Достојник наследник Светога Саве”. у: Арсенијевић, Матеј уред. (2016): *Патријарх Павле - Човек пред лицем Божијим. Живот, Поуке, Беседе, Разговори, Анегдоте. Цетиње: Светигора*, 83-88.
- “German Leader accuses Serbian Church of Nationalism“, у: *Ecumenical Press Service*, 4.08.1994.
- Ђорђевић, Мирко (2010): *Kišobran Patrijarha Pavla. Kritika palanačkog uma*. Београд: Пеšчаник.
- Ђурић, Велимир (2012): *Герман Ђурић: Патријарх у обезбоженом времену*. Београд: Манастир Сланци.
- „Зашто је рашчињен бивши епископ Дионисије Миливојевић?“. у: *Гласник*, 5 (1964), 159-165.
- Јањић, Јован (2016²): *Будимо људи, I, Живот и реч Патријарха Павла*. Београд: Новости.
- Јањић, Јован (2014): *Будимо људи, II, Поуке и поруке патријарха Павла*. Београд: Новости.
- Јањић, Јован (2017): *Културолошка димензија деловања Српске Православне Цркве у другој половини XX века (1945-2000)*. Докторска дисертација на Универзитету „Дон Незбит“, Факултет за културу и медије у Београду.
- Јевтић, Атанасије (1995): *Великомученички Јасеновац после Јасеновца*. Београд-Ваљево: Хришћанска мисао.
- Кољевић, Никола (2008): *Стварање Републике Српске, Дневник 1993-1995*, књига 2. Београд: Службени гласник.
- Миљковић, Снежана (2013): *Мој деда Патријарх Павле*. Београд: Просвета.
- Лорушина, Марко (2016): „Patrijarh Pavle: Čovek srpskog pomirenja“. на <http://serbianna.com> 10.10.16.
- Павле, Патријарх (2009а): „Без осуда, отворено очински. Аутобиографски текст из 1996“. у: *Православље*, 1025, 9-17.
- Павле, Патријарх (2009б): “Христос је наша Светлост, наш Циљ и наш Пут”. у: *Православље*, 1025, 24-25.
- Павле, Патријарх (2009с): “Спасава вера која кроз љубав дела”. у: *Православље*, 1025, 30-31.
- Павле, Патријарх (2010): *Живот по Јеванђељу, Беседе II*. Београд: Издавачка фондација СПЦ.
- „Pomirenje raskola u SPC“, Преузето са: <http://www.srpskadijaspora.info>, 08.10.16.
- Ропов, Небојша уред. (1996): *Srpska strana rata, Trauma i katarza u istorijskom ratčenju*. Београд: Samizdat B92.
- Пузовић, Предраг (1996): „Епархије Српске Православне Цркве у расејању“, *Богословље*, 40 (1-2), 87-96.
- Радић, Радивој (1996) „Crkva i 'srpsko pitanje'“. у: Ропов 1996, 267-305.
- Радић, Радивој (2005): *Патријарх Павле Биографија*. Београд: Новости.
- Радовић, Амфилохије (2009): „Угледајмо се на новог Павла Српског“, *Човек пред лицем Божијим, Православље*, 1025, 89-92.